

Cserhát autóbuszos út

2021. szeptember 11.

Csípős szeptemberi reggelen 30 túratárssal indultunk 7 órakor a Népligetből az északi középhegység vonulatai felé. Utunk eső állomása Rétság volt, ahol egy rövid pihenőt tartottunk, útban **Balassagyarmat** felé. Balassagyarmaton helyi idegenvezetővel ismerkedtünk meg először a város történetével. Ennek a sétának az első állomása az egykori **Ipoly-híd** volt. Jelenleg ez a híd a 2019-ben épült Révész László tanuszoda mellett áll, érdekessége, hogy nem hidal át semmilyen vizet vagy utat. Az Ipoly folyó szabályozása kapcsán történt mederváltozás miatt ez az egykori határon fekvő híd majdnem Balassagyarmat központjába került át. A hidat a jelenlegi folyóparttól nagyjából másfél kilométerre találjuk. Az új meder mellé épült az elkerülő út, illetve egy árvízvédelmi töltés, mely a várost a gyakori árvizektől védi.

A csoportunk az egykori Ipoly-hídon

A híd megtekintése után Balassagyarmat egykori felkapott üdülőterületére, Nyírjesre mentünk. Napjainkban **Nyírjespuszta** csendes, nyugodt üdülő-övezet, hajdanán büfék és szabad strandok is voltak itt. A tavak jelenleg nagyon elhanyagoltak. Az idej száraz időjárás miatt a tavakban a vízszint nagyon alacsony volt, míg a tavaktól nem messze található Ipolyszögi égerláp szinte teljesen kiszáradt, így csak a Nyírjesről a láp felé induló gyalogút kezdetéig sétáltunk el. Az égerláp saját vasúti megállóhellyel rendelkezik, ami a láp közepén található bemutatóhely közvetlen közelében helyezkedik el. Sajnos a terület gyakran kiszárad, míg maga a láp fennmaradása és a bemutatóhely kiépítése magánszemélyek több évtizedes munkájának eredménye.

Nyírjespuszta, a hatodik tó

a Hét Öröm Forrása mellett található kegyhely

Nyírjesen a hat tó mellett számtalan forrást és egy erdei kápolnát is találhatunk. A **Segítő Szűz Forrást** és keresztet 1990. április 5-én szentelték fel, azóta a Mária zarándokút egyik állomása. A forrás szomszédságában hét másik forrást is találunk, ez a Hét öröm forrása, melyet 1989. december 3-án szenteltek fel. A források friss tiszta vizűek, többen meg is kóstoltuk.

A források meglátogatás után a városközpontban folytattuk sétánkat. Először *Horváth Endre* pénzjegytervező grafikusművész háza mellett sétáltunk el. Horváth Endre a réz- és acélmetszés területén volt kiemelkedő. Tervezett bankjegyeket, postabélyegeket, plakátokat. Bankjegytervezői munkássága a legkiemelkedőbb. Bankjegyein előszeretettel ábrázolt palóc modelleket. Korabeli pengő és az 1947-ben megjelent forint bankjegysorozat fűződik a nevéhez, melyekhez a modellek Balassagyarmat környéki polgárok voltak.

Majd megtekintettük a **Palóc-liget** évszázados platánfáit. Az Ady Endre úton tovább sétálva eljutottunk a **Csendőrségi Palotáig**, ami Trianon után 1928-ban épült *Kotsis Iván* tervei alapján és a határőr parancsnokság és laktanya működött benne 2008-ig. A 2017-es felújítása után a Balassagyarmati Járási Hivatal számos osztálya kapott itt helyet.

Tovább sétálva elsétáltunk a **Civitas Fortissima** térre. Útközben megálltunk a **Munk-ház** előtt, ezt *Magos Dezső* (született *Munk Dezső*) építész, tervező-kivitelező **építette** 1910 körül családjának. Balassagyarmat legtöbb középülete valamilyen módon kapcsolódik munkásságához. A ház homlokzatán mesterségének címere látható. A ház jelenleg magántulajdonban van, jó állapotban szemben a Jagyutt cukrászdával, a Palóc liget szélén.

Ezen az utcán sétálva láthatjuk a legendás **Málnássy Ferenc** emléktábláját. Málnássy Balassagyarmat szülőtte, a Ludovika Akadémián befejezett tanulmányai után repülő hadnagy volt. A második világháborúban a Magyar Királyi Honvéd Légierő 102. Vadászrepülő osztályának, majd a 101. „Puma” Vadászrepülő ezred „ász” pilótája volt. 1945-en lőtték le gépét. Az emléktábláját 2008. december 10-én avatták fel, mely a Bajcsy Zsilinszky út 9. sz. ház falán látható.

Civitas Fortissima szobor

A Civitas Fortissima téren a vármegyeházzal szemben találjuk a **Civitas Fortissima szobrot**, amelyet a millennium évében állítottatott Balassagyarmat Város Önkormányzata az 1919. január 29-i események emlékére. Ekkor történt, hogy cseh csapatok szállták meg Balassagyarmatot az Aszód - Balassagyarmat – Ipolytarnóc – Losonc vasútvonal elfoglalása céljából. A gyarmati vasutasok, munkások és az itt állomásozó katonák azonban együttes erővel, véráldozatok árán visszafoglalták a várost és kiverték a cseheket. Ezt az eseményt a helyiek „csehkiverésnek” nevezik. Az ellenállás vezetője *vitéz dr. Baráthi Huszár Aladár Károly* volt, aki 1918.-ban főhadnagyi rangból szerelt le, korábban a galíciai és bukovinai fronton harcolt. Ezért kapta a város a Civitas Fortissima, azaz a Legbátrabb Város címet. Huszár az ismert jobboldali beállítottságú *Tormay Cécile* írónőt is bújtatta a kommunista hatalom elől, ez majdnem az életébe került.

A balassagyarmati **Vármegyeháza** Nógrád vármegyének volt a központja az 1950-es megyerendezésig. Ekkor a megyeszékhely átkerült Salgótarjánba. Ma az épületben a Mikszáth Kálmán Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskola és a Fidesz helyi irodája működik. A nagyterem a helyi mozi szerepét is betölti, itt jártunkkor pont két vetítés között látogattunk az épületbe, így egy rövid pihenőt is tudtunk tartani a teremben.

A vármegyeháza épülete, előtte óriáskerékkel

A vármegyeház belső udvara közvetlenül a **Balassagyarmati fegyház és börtön** udvarára néz, így ide csak vezetővel lehet bejutni. Az udvarban több idős fát is találunk, míg a fegyház fala és udvara felé csak a speciális drótkerítés árulkodik, hogy nem egy melléképületet látunk. Az intézet 1842 és 1845 között épült. Ritka építészeti megoldásai, – elsősorban kör centrális alaprajza – miatt különösen értékes műemlék. Magyarország egyik legrégebbi működő büntetés-végrehajtási intézete.

A sok sétától és információtól elpilledve meglátogattuk a **Jagyutt cukrászdát**, ahol elfogyasztottunk egy kávé, illetve egy kis süteményt. A felfrissülés után Balassagyarmat és történetének megismerését a Palóc-ligetben található **Balassagyarmati Palóc Múzeumban** folytattuk.

A múzeum és a Palóc liget

A múzeummal kapcsolatban több különlegességet érdemes megemlíteni. Magát a múzeumot és gyűjteményét jelentős részben *Nagy Iván* (1824–1898) történész genealógus saját gyűjteményének felajánlásával, illetve anyagi támogatása mellett hozták létre. Gyűjteménye felöleli Nógrád megye teljes paraszti kultúráját (a szlovák és német nemzetiségekkel együtt). 1910-ben kiírták a pályázatot a múzeumpalota megtervezésére, amit *Wälder Gyula* (1884–1944) fővárosi építész nyert meg. A kivitelezés előre látható költségei azonban meghaladták a rendelkezésre álló összeget, így az eredeti tervet átdolgozták, és nem építették meg az egyik épületszárnyat.

A múzeum a Palóc-liget közepén áll. Az épület előtt alacsony talpazaton egy **Petőfi szobrot** találunk, mely életnagyságú bronz alak, köpenyben széttárt karokkal, a helyiek különös alakja miatt gyakran denevérnek nevezik. Petőfi több ízben, 1845-ben és 1847-ben szállt meg a Balassa szállóban. Sajnos a szálló épülete teljesen lerobbanva, hasznosítatlanul áll a vármegyeházával szemben. A Palóc Múzeum épülete mögött **szabadtéri skanzenben** kerül bemutatásra egy palóc parasztház, és a kapcsolódó gazdasági épületei.

A múzeum mögött található palóc skanzen

A Balassagyarmaton töltött idő után elindultunk utunk második településére Cserhátsurányba.

Cserhátsurányban egy dombon találjuk a **Szent István Király templomot**, mely eredetileg a középkorban épült, egyhajós, keletelt, nyeregtetős templom, nyugati homlokzata előtt nyolcszögű, támpilléres toronnyal, a torony déli oldalán lépcsőtoronnyal. A gótikus stílusú templomot Csór Tamás királyi főajtónálló építtette 1344-ben. Ötszintes, nyolcszögletű tornyát, melyet a XVI. század elején építették hozzá, a legenda szerint a török hódoltság idején muzulmán imahelyként használták. Kora barokk stílusú oltára a XVII. századból származik. Az 1700-as években a feljegyzések festett famennyezetét, fa haranglábat, később a toronyban elhelyezett harangjait említik.

A templom látképe

1934-ben Lux Kálmán tervei alapján felújították, ekkor nyerte el mai formáját. A templom déli hajófalához egy új, téglalap alaprajzú hajót építettek, úgy megnagyobbítva a Szent István király templomot, hogy a régi templom az új szentélyévé vált. A gótikus templomon (a „T” vízszintes szára) számos eredeti részlet – mérműves ablakok, szemöldökgyámos ajtók, kettős ülőfülke – látható. Tornya alul négyzet alakú, amely feljebb nyolcszögűbe vált át. Belső dekorációjából jelentősek a festett felszentelési keresztek.

Szerencsére az átépítések meghagyták az eredeti templom sajátosságait, amely így több kor és stílus ötvözete a középkortól egész a XX. századig. A templom melletti temetőben található a Jánossy-család kriptája. A család felvidéki eredetű, Mátyás király uralkodása alatt jutottak a csúcsra. 1554-ben Jánossy Pál Fülek várkapitányaként védte Magyarországot a törökök ellen. A família tagjai később főként tudományos feladatokat láttak el Magyarországon életében. A család egyes leszármazottjai a 17. századtól 1945-ig a cserhátsurányi Jánossy-kastélyban éltek.

A „régı templom” belseje, az „új templom” karzatáról

A templom megtekintése után felkerestük, illetve körbejártuk a szemben lévő dombon található **Jánossy-kastélyt**. A tulajdonos szíves engedélyének köszönhetően a kastély udvarára is betekinthettünk.

A Cserhátsurányi Jánossy-kastély 1602-ben épült reneszánsz-barokk stílusban egy korábbi erőd helyére, amely a 15 éves háborúban elpusztult. A 17. század elején épült két őrtorony hétszögletű, ami Magyarországon egyedül a török időkből fennmaradt minareteknél figyelhető meg. 1811-ben udvari homlokzatát klasszicista stílusban átalakították, és bővítették. Udvarában két L alaprajzú, földszintes melléképület: egyik az istálló az L egyik szárnyán újabb toldalékkal: nyereg-, ill. kontyvetős, cserépfedéssel. A másik az ún. „kis kastély”, nyeregtetővel, palafedéssel. Kertjében két kis őrtorony: hétszög alaprajzúak, sisakjuk zsindelellyel fedett, kettős ívű, az oldalfalakon ovális négykaréjos nyílások. Egyik oldalról magas, pillérekkel tagolt lábazatos falazott, vakolt kerítés, amely felül ívsorban végződik. Kapuja új, pillérein címerpajzsot tartó oroszlánok. A melléképületek között pártázatos kőkerítés húzódik. A kastély régi parkjából csak a dombon levő pár ősfa, és domb előtti régi veteményes és néhány cselédségi épület maradt fenn. A kastély istállója a 20. század második felében leégett, de újjáépítették.

A Klasszicista „nagy kastély” épülete

Az őrtornyok mellől is ragyogó a kilátás a településen található horgásztóra és a környékbeli völgyekre, valamint a szemközti dombon álló Szent István templomra.

A kastély körüljárása után a nap élményeivel eltelve, fáradtan indultunk Budapest irányába.

Ez a szép utunk a Bp. VI. kerületi Terézvárosi Önkormányzat pályázati támogatásával valósult meg, melyet tagjaink nevében ezúton is köszönünk.

Véső Tamás
túravezető